

Vart är Läkartidningen på väg? Kritiska synpunkter på serie om vetenskapsteori:

Ställ elementära krav på tankereda!

Läkartidningens nyligen avslutade artikelserie om vetenskapsteori har kommenterats i uppskattande ordalag av Ulf Schöldström och Ingvar Krakau (Läkartidningen 13/00, sidorna 1564-6). Jag kan inte dela deras entusiasm, även om grundidén med serien var bra och den innehöll bra ingredienser också. Tvärtom är jag bekymrad över vart Läkartidningen är på väg.

Jag skyndar mig att säga att jag tillhör en läsargrupp som endast har mycket dimmiga föreställningar om vad vetenskapsteori sysslar med. Jag är dock alldeles säker på att den inte är till för att mystifiera världen, och inte heller för att förvirra Läkartidningens läsare.

Hypotes nödvändig

I uppsatsen »Studier av upplevelsen av sjukdom – en uppgift för fenomenologin» (Läkartidningen 37/99, sidorna 3904-8) pläderar Jan Hartman för en vetenskaplig metod som han kallar »grundad teori». Enligt författaren går metoden ut på att: » ... forskaren inte skall utgå från en egen frågeställning eller hypotes. /... / ... måste man vara så fri från förutfattade åsikter som möjligt när man påbörjar undersökningen. /... / Man formulerar inte hypoteser och testar dessa mot data, och man skall inte heller ha ett färdigt begreppsligt system när man analyserar det insamlade datamaterialet: Hypoteser skall *genereras ur data* ... » (kursiverat i originalet).

Minsta eftertanke visar att det inte skulle vara någon bra idé att göra så. Data finns det gott om, men vilka är relevanta? En hög med postgironummer med uppgift om tillhörande privatpersoner är tveklöst data – vilka hypoteser kan man generera ur dem? I avsaknad av en sammanhållande hypotes kan vi inte räkna ut ett okänt postgironummer,

Författare

ALFRED SZAMOSI

överläkare, röntgenavdelningen,
Huddinge Universitetssjukhus.
aszamosi@compuserve.com

även om vi råkar förfoga över korrekta uppgifter om tusentals andra sådana. En hypotes beskriver ett tänkt samband mellan data, utvalda på visst sätt. Endast satta i ett visst sammanhang är data relevanta. Vill någon samla irrelevanta, osammanhängande data? Om inte, då faller tanken att samla data på ett hypotesfritt sätt på sin egen orimlighet.

Däremot kan man till och med ur telefonkatalogen gräva fram intressanta vetenskapliga data om man har en bra hypotes. Gruppen kring genetikern Cavalli-Sforza har t ex visat hur man kan använda den statistiska fördelningen av familjenamn i olika italienska städers telefonkataloger (!) vid beräkning av genomsnittshastigheten med vilken gener blandas (Nature 1987;329:714-6).

Kritiken mot positivismen

Jan Hartman är kritisk till den positivistiska vetenskapstraditionen. Han karikerar den genom att ställa två tanke-modeller emot varandra: *antingen* samlar man in data och genererar hypoteser ur dem, *eller* så testar man hypoteser med hjälp av insamlade data. Den konstruerade motsättningen är ungefär lika produktiv som frågan vilken av saxens två skänklar som klipper tyget.

Kan det råda något tvivel om att den ständiga, intima och intensiva växelverkan mellan observation och teori är en av de viktigaste faktorerna som gjort den västerländska naturvetenskapen så framgångsrik? Men vår författare är inte nöjd med detta. Han anser att fullödlig vetenskap skall syssla med *icke observerbara* fakta! (denna och alla efterföljande kursiveringar av mig, A Sz).

Således vill han att vi undersöker *meningen* med sjukdom. Sjukdomens mening i sin tur sammanhänger med den sjuka individens *upplevelse* av sin sjukdom. Författaren gör därvid ingen distinktion mellan besvär orsakade av reumatoid artrit respektive besvär som upplevs komma från amalgamfyllning eller från ett misstänkt magnetfält i grannens lägenhet.

Alla som har någon gång varit sjuka vet att sjukdom kan påverka sinnesstämningen. Men kan inte också sinnesstämningar – uppkomna kanske under inverkan av helt irrelevanta faktorer – färga sjukdomsupplevelsen? Och vad skall vi säga om sjukdomsupplevelsen

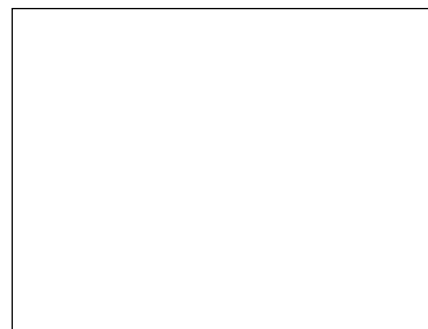

FOTO: PHIL SAVOIE/BBC/NATURBILD

SERIE Vetenskapsteori

Under denna vinjett publicerades artiklar om vetenskapsteori i Läkartidningen 35, 37, 39, 41 och 50/99 samt 3, 6 och 13/00.

hos en patient som inte vet något om sin sjukdom, t ex en ännu symtomfri njurcancer?

Fleck och plattformen

Författaren till en annan uppsats, Martin Edman, finner det angeläget att göra oss bekanta med en filosof vid namn Fleck (Läkartidningen 6/00, sidorna 593-7). »Fleck insåg att vetenskapen inte drivs framåt av nya observationer och att empirismen är felaktig. Han fick då, precis som Columbus och de medeltida läkarna, en första *plattformkontakt* med en tidigare okänd del av verkligheten och han förstod att kunskap genereras genom ett annat slags mekanism.»

Vad plattformkontakt är för något förklaras så här: »... för varje autonomt existerande objekt finns en 'plattform', som ger sin beträdare kognitiv kontakt med objektet. Denna kontakt kommer inte till uttryck genom sanna och välgrundade omdömen om objektet, utan genom att plattformsbesökaren inser att han står i direktkontakt med en viss del av en av honom oberoende verklighet. Plattformen gör att det objekt som är föremål för den kognitiva kontakten manifesterar sig som ett omdömesobjekt i plattformsbesökarens medvetande».

Glöm att det var observation genom en kikare som ledde till att Galilei upptäckte Jupiters dittills okända fyra stora månar. Glöm att det var genom att titta

in i ett mikroskop som Koch upptäckte antraxbacillen ...

»Han [Fleck] försöker nämligen förklara vetenskapshistoriens kontinuitet med hjälp av socialpsykologiska samband. Han antar exempelvis att vetenskaplig konsensus orsakas av samma slags socialpsykologiska krafter som gör att interaktion mellan människor i en grupp förstärker vissa åsikter i gruppen och försvagar andra.»

Sociala konstruktioner

Samma tanke – om man nu skall kalla företeelsen så – återkommer i en annan artikel, av Aant Elzinga (Läkartidningen 35/99, sidorna 3654-6): »Både hypoteser och modeller är således sociala konstruktioner, /... / med begränsad räckvidd.» Det avslutande attributet är kostligt, men tveklöst sant. Hypotesen om hur ett visst enzym fungerar har en begränsad räckvidd; den förklarar inte t ex månens bana.

Men låt oss återvända ett ögonblick till de sociala konstruktionerna och socialpsykologiska krafterna. Menar dessa författare verkligen att vetenskaplig konsensus om en metalls elektriska ledningsförmåga, eller om T-lymfocytens sätt att bete sig under vissa betingelser, bestäms av samma slags krafter som avgör vilket beslut Internationella olympiska kommittén fattar? Som verkar när en förening väljer logotyp? Vilka exakt är dessa krafter? Karisma? Övertalningsförmåga? PR-begåvning? Skicklighet i maktspel?

Det är förvisso lätt att föreställa sig att valet av bormetod genom Hallandsåsen återspeglade den då rådande balansen mellan olika »socialpsykologiska krafter». Det är svårare att tro att dessa krafter kunde påverka åsens fysiska kvalitet.

Låt oss för ett ögonblick anta att kemisternas föreställning om cyanvätets olika egenskaper verkligen är bara en social konstruktion, utformad av »socialpsykologiska krafter». Hur förklarar denna »modell» det stora antalet döda fiskar i en flod efter ett stort cyanidutsläpp, som det som hände t ex i östra Ungern för några månader sedan? Vi människor kan förvisso bli påverkade av ord och minspel. Men hur får fiskarna reda på att de, i enlighet med rådande konsensus, måste dö?

Vad gör en hypotes bra?

»Människan idisslar ord». Det finns säkert mycket sanning i det här österländska talesättet, men för sin överlevnad som individ och som art måste män-

”Den smått ekumeniska tanken att olika »trosriktningar» skall få komma till tals i Läkartidningen är vacker, men bör kanske ändå få stå tillbaka när den kommer i konflikt med elementära krav på tankereda.”

niskan också ta hänsyn till den fysiska och biologiska verklighet hon lever i. Den lilla detaljen verkar ha förbigått dessa författares uppmärksamhet. Annars är det inte svårt att inse fördelarna

med hypoteser som funkar bra, även om de endast har en »begränsad räckvidd».

Artikelförfattarna låtsas i varje fall inte om att det viktiga med hypoteser är inte huruvida, eller varför, någon gillar eller ogillar dem. Skillnaden mellan goda respektive dåliga hypoteser ligger endast och uteslutande i deras förmåga att beskriva verkligheten. Experiment och observation är i praktiken våra enda instrument att skilja de båda grupperna åt. Men sådana åsikter betraktar våra författare med misstänksamhet. De är uttryck för »reduktionism» och »mekaniskt synsätt».

Postmodernistisk tankegröt?

Har inte de här diskuterade tankegångarna en påtaglig likhet med den postmodernistiska tankegröten som Bertil Fredholm varnade för (Läkartidningen 50/99, sidorna 5639-44)? Den väller ändå över oss från alla möjliga håll. Tendensen har man kunnat observera i ett litet, men stigande antal artiklar som publicerats i Läkartidningen under de två-tre senaste åren.

Gränsen mellan studium av icke observerbara fakta (som uttryckligen förespråkas t ex i den ovannämnda artikeln om »fenomenologi») och New Age eller andeskädning är inte särskilt tydlig. I längden kan det inte vara bra, vare sig för oss eller för våra patienter, att låta

Seriens redaktörer:

Syftet – att orientera om den vetenskapsteoretiska diskussionen

I såväl inledningen (Läkartidningen 35/99, sidorna 3628-9) som i uppsummeringen (Läkartidningen 13/00, sidorna 1564-6) deklarerades att syftet med serien var att orientera om den vetenskapsteoretiska diskussionen.

Vetenskapsteori handlar om hur kunskap uppkommer och utvecklas. Den processen är naturligtvis inte likadan inom alla vetenskaper. Naturvetenskapernas ambition att kartlägga lagbundna förlopp, och därmed förutsäga vad som bör hända i normalfallet, har inte så stor relevans för t ex litteraturhistorikern eller samhällsvetaren.

Det som Alfred Szamosi är bekymrad över är att Läkartidningen har publicerat artiklar som redovisar en

annan vetenskapssyn och teoribildning än naturvetenskapernas.

Men tanken var just att företrädare för discipliner som – av olika skäl – inte använder medicinens experimentella angreppssätt skulle få redovisa hur de resonerar och arbetar. Att censurera/refusera sådana artiklar eller att redaktionellt fastslå vad som är »rätt» eller »fel» skulle strida mot hela idén med serien.

Vi är övertygade om att läsarna vill bilda sig en egen uppfattning och också är kapabla att föra debatt i frågorna. Szamosis inlägg förefaller vara en empirisk bekräftelse på den hypotesens riktighet.

*Ulf Schöldström
Ingvar Krakau*

hjärnan vara översvämmad av tankar och föreställningar som tappat all kontakt med verkligheten.

Vacker ekumenisk tanke, men ...

Den smått ekumeniska tanken att olika »trosriktningar» skall få komma till tals i Läkartidningen är vacker, men bör kanske ändå få stå tillbaka när den

kommer i konflikt med elementära krav på tankereda. Hur sådana här artiklar kan bli publicerade under den genomfalska beteckningen »vetenskapsteori» är för mig obegripligt. Läkartidningens redaktion kan inte avsvära sig visst ansvar för det intellektuella klimatet inom läkarkåren.

Nobelpristagaren Sir Peter Medawar

vill en gång ge ett skämtsamt exempel på falsk syllogism (logisk slutledning): »Profound reasoning is difficult to understand; this work is difficult to understand; therefore this work is profound» (Pluto's Republic, Oxford University Press, 1982, sidan 21).

Kanske något för redaktion och referenter att grunna över?•

Replik 1:

Kvalitativa undersökningar utgår inte från styrande hypoteser

Alfred Szamosi tar i sitt inlägg upp och kritiserar några av de vetenskapsteoretiska idéer som presenterades i min artikel »Studier av upplevelsen av sjukdom – en uppgift för fenomenologin» (Läkartidningen 37/99 (sidorna 3904-8). Det glädjer mig att han kritiserar innehållet i artikeln, även om han tycker att det är obegripligt att den publicerats eftersom den inte innehåller vetenskapsteoretiska resonemang.

Låt oss då, punkt för punkt, se på de invändningar som Szamosi för fram, trots sina »mycket dimmiga föreställningar om vad vetenskapsteori sysslar med».

Szamosis invändningar

1. Szamosi skriver att jag *pläderar* för en metod som jag kallar grundad teori. I själva verket tar jag bara upp grundad teori som en av många metoder som kan användas, och har använts, för att undersöka sjukdomars fenomenologi. Såvitt jag kan förstå bör jag inte klandras för att andra använder en viss metod.

2. Den andra invändningen gäller möjligheten att göra undersökningar utan en hypotes som hjälper oss att se vad som är relevant. Utan en sådan hy-

potes, menar Szamosi, kan en undersökning inte göras. Detta är en vanlig invändning när det gäller kvantitativa undersökningar, och det är också en som lett till att man nu huvudsakligen använder sig av en hypotesprövande metod. Sådana undersökningar styrs av en hypotes, till skillnad från de induktiva metoderna där hypotesen framkommer på slutet.

Så, vad gäller kvantitativa undersökningar har Szamosi rätt, men jag har inte sagt något annat. Vad jag påpekade var att historiskt sett har den induktiva metoden dominerat: exempelvis kan den återfinnas hos Aristoteles, Francis Bacon, JS Mill, och den logiska positivismen under mitten av förra seklet. En hastig blick i vilken metodbok som helst ger vid handen att man idag inte arbetar så vid rättfärdigandet av hypoteser.

Kvalitativa undersökningar

Men, nu gällde det inte kvantitativa undersökningar utan kvalitativa, och där har vi helt enkelt inte hypoteser som beskriver samband mellan data. Vad vi är ute efter är en beskrivning av den föreställningsvärld som människor som tillhör en viss kultur eller grupp har. Denna genereras fram genom analys av rik kvalitativ data, exempelvis transkriptioner av djupintervjuer eller beskrivningar av beteenden.

Om en sådan undersökning kan göras helt teorineutralt är, helt riktigt, tveksamt. Jag skriver heller inte, som Szamosi påstår, att det skall göras och att det är möjligt. Jag skriver att man skall försöka arbeta så teorineutralt som möjligt när man gör kvalitativa undersökningar, vilket är en annan sak.

Antag att vi har följande fråga: »Hur

»Men, nu gällde det inte kvantitativa undersökningar utan kvalitativa, och där har vi helt enkelt inte hypoteser som beskriver samband mellan data. Vad vi är ute efter är en beskrivning av den föreställningsvärld som människor som tillhör en viss kultur eller grupp har. Denna genereras fram genom analys av rik kvalitativ data, exempelvis transkriptioner av djupintervjuer eller beskrivningar av beteenden.»

förhåller sig människor med sjukdomen S till sin sjukdom?» För att besvara denna fråga genomför vi exempelvis en serie djupintervjuer, vilket innebär att de intervjuade fritt får berätta om sjukdomen och hur den har påverkat deras liv. Detta datamaterial analyseras sedan, och fram genereras en beskrivning av hur de intervjuade förhåller sig till sjukdomen. Hypotesen, dvs beskrivningen av hur de som har sjukdomen förhåller sig till den, genereras alltså efter datainsamlandet. Det som styr vilka data man försöker samla in, vad man finner relevant, är frågeställningen, inte någon hypotes.

Relationen hypotes–data

3. Vidare menar Szamosi att växelverkan mellan observation och teori är

Författare

JAN HARTMAN

universitetslektor, filosofiska institutionen, Lunds universitet.

Jan.Hartman@fil.lu.se

en av de viktigaste faktorerna för den västerländska naturvetenskapens framgång. Det är möjligt, även om jag själv anser att experimenterandet, och inte bara observerandet, har den största betydelsen. Växelverkan mellan observation och teori är för övrigt det som karakteriserar grundad teori. Man jämför data från urvalsgrupper, genererar teoretiska idéer, gör ytterligare datainsamling från urvalsgrupper, bygger vidare på den teoretiska idén, gör ytterligare datainsamling, osv.

Logiken bakom hypotesen

Vad jag skrev i artikeln är att man i den hypotesprövande traditionen tydligt skiljer på *upptäckandet* av hypoteser och *rättfärdigandet* av dem. Denna distinktion är en abstraktion, vilket innebär att när man rättfärdigar sin hypotes, ger stöd för den, så är det irrelevant hur man har upptäckt den. På frågan: »Varför tror du att din hypotes är riktig?» svarar man inte: »Därför att jag upptäckte den så och så», utan istället: »Därför att jag testade den så och så».

I den induktiva metoden, däremot, görs denna distinktion inte lika tydligt. Om hypoteser genereras ur ett insamlat datamaterial på rätt sätt, kommer hypotesen att ha vetenskapligt stöd.

På ovanstående fråga svarar man: »Därför att jag genererade den så och så.» Vi måste alltså skilja på hur vetenskapsmannen arbetar, och den logik som ligger bakom rättfärdigandet av hypoteser. Denna distinktion förbiser Szamosi.

Komplettering, inte ersättning

4. Vidare har jag har inte, som Szamosi påstår, sagt att fullodig vetenskap skall syssla med icke observerbara fakta, eftersom vi skall undersöka meningens med sjukdomar. Vad jag erinrar om är att det kan göras *kompletterande* undersökningar, som handlar om hur människor upplever och förhåller sig till sin sjukdom, och att detta är en viktig *del* av sjukdomsbilden.

Naturligtvis är det inte någon ersättning för traditionell medicin, och självklart är det något som kan vara oviktigt i vissa fall, och av stor betydelse i andra, exempelvis när det gäller sådant som kraftigt påverkar ens förmåga att leva ett *fullgott* liv.

Dessutom har jag knutit dessa undersökningar till undersökningar av människors *hälsa*, till skillnad från undersökningar av deras *sjukdomar*. Denna distinktion ignoreras helt av Szamosi. •

Replik 2:

Det är plattformskontakten, inte observationen, som konstituerar upptäckten

Szamosi reagerar mot att jag i min artikel (Läkartidningen 6/00, sidorna 593-7) i förbigående påstår att vetenskapen drivs framåt av ett annat slags kunskapsmekanism än den empiristiska. För de av Läkartidningens läsare som har begränsade kunskaper i vetenskapsteori är en utförligare förklaring på sin plats.

Vetenskapsteoretikerna diskuterade under 1970- och 1980-talen observationernas roll i vetenskapen. Skälet var bl a att studier i ämnet vetenskapshistoria visat att vetenskapliga observationer påverkas och formas av forskarnas förväntningar. Fenomenet teoriimpregnering var svårsmält för många och gav därför upphov till en livlig diskussion. Denna diskussion har idag i stort sett avstannat och relativt få bekänner sig f n till en traditionell empiristisk kunskapsteori.

Vad skiljer tro från vetande?

Men om det inte är observationerna som skiljer tron från vetandet, vad är det i så fall? Det finns inget allmänt accepterat svar på denna kunskapsteoris grundfråga. Ett ganska vanligt förekommande svar är det skeptiska. Enligt skeptikern visar observationernas teoriberoende att det inte existerar någon absolut gränslinje mellan tro och vetande. Det som är sant i Umeå kan vara falskt i Huddinge.

Skeptikerna brukar som stöd för sin relativism också åberopa att vetenskapshistorien visar att vetenskapliga teorier är förgångliga. En vanlig vetenskaplig teori består normalt i ca 50 år medan en fundamental teori kan bestå i ett par hundra år.

Författare

MARTIN EDMAN

professor, institutionen för filosofi och vetenskapsteori, Umeå universitet.

”Min hypotes är, enkelt uttryckt, att det till varje potentiellt kunskapsobjekt finns en plattform som är sådan att den som befinner sig på denna får en kognitiv direktkontakt med objektet. Denna kontakt är varken en social konstruktion eller en empirisk observation.”

Jupiters fyra månar

Enligt skeptikern missuppfattar empiristen kunskapsmekanismen bakom exempelvis Galileis upptäckt av Jupiters fyra månar. Teleskopet levererar endast några oansenliga vita ljusprickar i Jupiters omedelbara närhet som på ett oregelbundet sätt varierar från natt till natt i antal, läge och ljusstyrka. Steget från förnimmelsen av dessa vaga ljusprickar, som var och en som riktar en kikare mot Jupiter får, till fyra himlakroppar i kretslopp kring Jupiter är stort.

För att förstå varför och hur Galilei tar detta steg måste man ta i beaktande att det vid denna tidpunkt rådde en stark intellektuell spänning mellan kopernikaner och ptolemaiker. Det är detta sociala faktum som gör att ljusprickarna fångar Galileis uppmärksamhet, och som enligt skeptikern gör att de beskrivs på just det stiliserade och teoriimpregnerade sätt som sker i »Sidereus Nuncius», nämligen som orsakade av fyra månar till Jupiter.

Det är också detta sociala faktum som gör att Galileis skrift får omedelbar uppmärksamhet och på endast ett par månader förvandlar honom från en okänd naturforskare till en vetenskaplig förgrundsfigur i Europa.

Lucka i Flecks argumentation

Den förste som på ett genomtänkt och övertygande sätt argumenterade för

skepticism längs dessa linjer var den polske läkaren och vetenskapsfilosofen Ludwik Fleck. I min artikel försöker jag alltså bemöta skeptikerna och visa att Flecks huvudargument för skepticis- men, det s k genealogiska argumentet, innehåller en lucka.

Min hypotes är, enkelt uttryckt, att det till varje potentiellt kunskapsobjekt finns en plattform som är sådan att den som befinner sig på denna får en kognitiv direktkontakt med objektet. Denna kontakt är varken en social konstruktion eller en empirisk observation.

Skeptikern går för långt

Skeptikern har helt korrekt noterat att våra observationer är beroende av våra teorier, men drar av detta den alltför långtgående slutsatsen att det inte finns någon distinktion mellan tro och vetande. Det förhållandet att Columbus och Galileis upptäckter berodde av vissa givna övertygelser visar inte att San Domingo eller Jupiters månar är teoriimpregnerade fiktioner.

Dessa teorier grumlade nämligen inte deras möjlighet att komma i kontakt med dessa kunskapsobjekt. De hjälpte tvärtom till att skapa de plattformar från vilka Columbus och Galilei kunde göra sina upptäckter. Att våra observationer är beroende av våra teorier medför därför inte med nödvändighet skepticism.

Plattformskontakten är avgörande

Enligt empiristen konstitueras Galileis upptäckt av Jupiters fyra månar av att han förnimmer dessa fyra himlakroppar i sitt teleskop. Utan teleskop inga förnimmelser och utan förnimmelser ingen upptäckt, alltså är den egentliga orsaken till Galileis upptäckt förnimmelserna i teleskopet. Så ungefär resonerar en traditionell empirist.

Men alla vetenskapsmän hänvisar till empiri när de argumenterar för att en viss teori är sann, *oberoende av om det fenomen som man tror sig observera verkligen existerar och oberoende av om teorin verkligen är sann*. Den vetenskapsman som inte hänvisar till observationer eller någon form av empiri saknar vetenskaplig övertygelse.

Observationer avslöjar endast hur ett kunskapsobjekt är beskaffat under förutsättning att observatören befinner sig på en plattform visavi detta objekt. Det är alltså plattformskontakten och inte observationerna som konstituerar upptäckten. •

Alfred Szamosi kommenterar inläggen:

Artiklarna om vetenskapsteori ger oss tyvärr ingen vägledning

Dåtidens i särklass starkaste »socialpsykologiska kraft», katolska kyrkan, slog fast att himlakropparna snurrade runt jorden, inte runt varandra. Galilei trodde mera på sina ögon än på dogmen. Han hotades av inkquisitionen. Han gjorde sina upptäckter således i strid med de rådande »socialpsykologiska krafterna», inte på grund av dem.

Tyder förresten inte Galileis andra, välkända experiment på att han var en ganska nyfiken person? Det är en gåta för mig varför man måste ta till krystade, okontrollerbara och ohållbara förklaringar när det finns enkla, raka, naturliga att tillgå? Galileis eventuella PR-behov, hans postuma prestige eller ställning i samhället är ganska ointressanta i sammanhanget. Det viktiga är att hans upptäckter kan kontrolleras av vem som helst. Det är bara att titta på Jupiter genom en kikare.

Kontrollerbara fakta

Samma är förhållandet när vi talar om blodgrupper eller strukturen hos DNA. Alla med nödvändiga förkunskaper och utrustning kan kontrollera sanningshalten i en vetenskaplig rapport. Den intressanta frågan är inte varför forskaren själv tror på sin hypotes (se Jan Hartmans replik), utan huruvida vi andra har anledning att anamma den.

»... studier i ämnet vetenskapshistoria [har] visat att vetenskapliga observationer påverkas och formas av *forskarnas förväntningar*» (Martin Edmans replik; min kursivering, ASZ). Tänk att naturen är så praktiskt inrättad för forskaren! Molekylvikter, lymfocyter, baciller, allt anpassar sig snällt till förväntningarna, åtminstone lite grann.

Men vilka förväntningar, vilka socialpsykologiska krafter, har lett till upptäckten av blodgrupper, naturlig radioaktivitet eller röntgenstrålning? De var ju fullständigt okända, oanade, oväntade naturfenomen allihop, ända tills någon nyfiken person utrustad med observationsförmåga, fantasi, logik, tur, m m upptäckte dem.

På tal om fenomenologi så har erfarna läkare alltid lyssnat på patientens berättelse, tonfall och ansiktsuttryck. De kan ge ledtrådar till diagnosen. Men här menas med »sjukdomsupplevelse» förmodligen något annat. Uttrycket »meningen» med sjukdomen bådär inte gott. Varför inte undersöka också »meningen» med jordbävning eller översvämning? Vad säger sådana undersökningar för en läkare?

Dessutom skall vi vara försiktiga att tala om stora grupper »sjukdomsupplevelse» även av det skälet att de kan användas för politisk propaganda, t ex mot arbetsgivarna (feta skadestånd vid harmlösa pleuraplack), mot facket (upp till 25 procent av arbetsstyrkan kan ha »sjukdomsupplevelse» när ersättningen är hög), mot invandrare (»de tror på onda andar»), etc.

Och, handen på hjärtat, kan inte vissa saker uttryckas bättre i en kort dikt än i en lärd avhandling? Läs t ex de små mästerverken av den unga läkarkollegan Pia Dellson:

*»Om jag går till doktorn
kanske någon får syn på mig»*

Eller:

*»Hon har gjort lidandet till konst
och sjukdomen till levebröd»*

(Klinisk blick. Reflexioner kring läkekonsten. Natur och Kultur, 1997.)

Återstår frågan hur Läkartidningen kan publicera sådana artiklar under den vilseledande benämningen »vetenskapsteori»? Skall t ex unga läkare bibringas uppfattningen att det är normalt att utfallet av en vetenskaplig undersökning, t ex nukleotidsekvensen i en gen, influeras av undersökarens förväntningar?

Jämförelsen med litteratur- eller statsvetarens metoder håller inte. Det är ändå inte tycke, smak, eller politisk övertygelse som avgör om vi skriver ut Vibramycin eller insulin.

Vi kan inte vara teorineutrala

Vi läkare kan aldrig vara »teorineutrala». Vi måste, i våra patienters intresse, alltid försöka ge företräde åt de teorier som bäst överensstämmer med den observerade verkligheten. Dessa artiklar ger oss tyvärr inte någon vägledning i detta avseende, tvärtom.

Alfred Szamosi